

Lofredes op de persoon, in het bijzonder op Habets

Dankwoord naar aanleiding van het ontvangen van de Habetspenning tijdens de algemene ledenvergadering op 17 april 2010 te Ottersum

G.H.A. Venner

Zeer geacht bestuur, geachte leden en jeugdeden van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap

Het was voor mij een echte verrassing, toen ik op 15 december 2009 bij het afscheid van de redactie van *De Maasgouw*, mocht vernemen dat het bestuur aan mij tijdens de eerstkomende algemene ledenvergadering de Habetspenning zou uitreiken. De Habetspenning, die naar verluidt, zelden wordt verleend, heb ik nu ontvangen en ik wil het bestuur bedanken voor de eer die mij te beurt is gevallen. De lovende woorden van de voorzitter, die de redenen van de verlening moeten ondersteunen, bevangen mij in eerste instantie met schroom, maar aan de andere kant wil ieder mens, en dus ook ik, erkenning. Waardering kan maar beter tijdens het leven en niet achteraf op een gedachtenisprentje worden verwoord. De waardering die ik met het verlenen van de Habetspenning ondervind, verheugt mij en mijn gezin oprecht en geeft, hoe kan het anders onder historici, aanleiding tot een terugblik, een terugblik in mijn eigen verleden en vervolgens in dat van degene naar wie de onderscheiding is vernoemd.

Een archivaris die geregeld publiceert, is er niet van vandaag op morgen, maar heeft een ver terugreikende ontwikkeling doorgemaakt. Het is niet alleen een kwestie van belangstelling en aanleg, maar ook van gunstige omstandigheden. Zo had ik

Afb. 1: J. Habets, voorzitter van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg (1867-1893), Rijksarchivaris in Limburg (1881-1893).

een grootmoeder die graag vertelde over de Tweede Wereldoorlog en het Roermond van rond 1900.¹ Op de lagere school viel mij al op, hoe weinig Limburg in de geschiedenisboekjes voorkwam. De enige keer dat Maastricht, Roermond en Venlo werden genoemd, was in verband met de Maasveldtocht van Frederik Hendrik in 1632. Van Roermond was een afbeelding te zien van de kathedraal met de afgeplatte toren, waaruit maar bleek dat de uitgevers niet eens de moeite hadden genomen voor een actuele foto te zorgen, maar zich tevreden stelden met een afbeelding van vóór 1940. In 1962 werd de nieuwe huidige Maasbrug in gebruik gesteld. Die gebeurtenis ging niet alleen gepaard met een grote tentoonstelling van industrie, nijverheid en landbouw rondom kasteeltje Hattem, maar ook met een tentoonstelling over de geschiedenis van Roermond in het gemeentemuseum.² Op die laatste tentoonstelling was het hele verleden samengebald. Van zuilen en kapitelen van de helaas afgebroken Munsterabdij, de koperen plaat van de titelpagina van het Gelderse Land- en Stadsrecht, via de hoed die Ernst Casimir droeg toen hij in 1632 voor de vestingwerken sneuvelde, met het gat van de dodelijke geweerkogel in de voorzijde, en de stadsbrand van 1665, naar het grote “schilderij” met portretfoto’s van de leden van de Koninklijke Harmonie van Roermond van omstreeks 1900, waarin ook die van mijn grootvader als veertienjarige voorkwam.³ Dit alles heeft een verpletterende indruk op mij gemaakt. Ik was ondergedompeld in een groots verleden.

Omdat ik in geschiedenis en archeologie geïnteresseerd was, kwam ik in 1964 in contact met Henri Ramakers te Swalmen. U zult misschien nooit van hem hebben gehoord, omdat hij enkel in plaatselijke brochures publiceerde. Hij was gepensioneerd kassier van de Boerenleenbank te Swalmen en een belangrijk amateur-archeoloog.⁴ Via hem waren diverse interessante vondsten in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden terecht gekomen.⁵ Zonder enig voorbehoud bezocht hij met mij al zijn vindplaatsen rondom Swalmen. Hij leerde mij het herkennen van artefacten en het basale onderscheid tussen prehistorisch, Romeins en middeleeuws aardewerk. Hij opende mij de ogen voor de geschiedenis van het platteland, de rechtsgeschiedenis en de gemeenschappelijke bossen. En u voelt het al, zodoende ging mijn eerste artikel in *De Maasgouw* in 1969 over het Swalmer bos, en mijn proefschrift over De Meinweg, een complex van bos- en heidegronden, waartoe tot 1822 veertien gemeenten gerechtigd waren.⁶

Ik zou een amateur-historicus zijn geworden, zoals velen van u, de amateur-historici die het LGOG al bijna 150 jaar gedragen hebben, ware het niet dat in een gesprek begin 1968 tussen de gemeentearchivaris van Roermond, toen baron van Hövell tot Westerfliet, mijn leraar geschiedenis van het Bisschoppelijk College, en drs. Mart Smeets, de net benoemde Rijksarchivaris in Limburg en oud-archivaris van Roermond, de vraag aan de orde kwam of het beroep van archivaris iets voor mij was. Die vraag werd snel positief beantwoord. Zo kwam ik op 1 augustus 1968 in het archief te Maastricht, een werkplek die ik met een onderbreking van vier jaren studeren te Nijmegen – overigens jaren die qua vorming nauwelijks te overschatten zijn - niet meer heb verlaten. Het werken in het archief betekende

een grote sprong vooruit. Bij het ordenen van archieven gingen dagelijks archiefstukken door mijn handen die veelal nog niet eerder bestudeerde informatie bevatten. Zonder archieven geen artikelen. Ook had ik het geluk dat mijn directeur, de genoemde drs. Smeets, de grote waarde inzag van inventariseren én publiceren, liefst in LGOG-verband. Hij had een heel brede stimulerende belangstelling en liet zijn medewerkers grote vrijheid om het werk en het onderzoek naar eigen inzicht in te richten.⁷

Toen Lindanus, de eerste bisschop van Roermond, in 1576 te Gent overleed, werd op zijn grafmonument een gedicht in het Latijn opgenomen, waarvan de eerste regels in vertaling als volgt luiden: “Dordrecht is mijn vaderland, niet minder het Nervisch Athene (waarmee Leuven werd bedoeld). Het laatste vormde mijn geest, zoals het eerste mijn lichaam. Groot maakte mij echter Roermond met zijn heilige mijter...”.⁸ Graag zou ik deze laatste zin van het grafschrift willen parafraseren: Groot maakte mij het Rijksarchief in Limburg, al komt dat misschien wat gezwollen over.

Van Rijksarchief en bisdom Roermond komen wij als vanzelf bij Habets. Habets was immers de eerste Rijksarchivaris in Limburg en hij schreef de bekende driedelige geschiedenis van het oude bisdom Roermond. Voor velen is Habets de belichaming van het LGOG uit de negentiende eeuw. Zo merkte W. Goossens in 1928 op dat Habets “in zekeren zin kan beschouwd worden als stichter van het Genootschap”.⁹ Hij is dan ook al vaker onderwerp van herdenkingen in ons Genootschap geweest. Over hem werd uitbundig de loftrompet geblazen, maar let wel, na zijn dood. Allereerst door Flament, zijn eerste medewerker en opvolger. Habets werd geprezen als archivaris die archieven van de ondergang redde, als publicist van talloze his-

Afb. 2: H.A.M. Ramakers (links), dr. F.C. Bursch (midden) en mevr. E. Bursch-Alt (rechts) tijdens een bezoek aan de opgravingscampagne van de grafheuvels uit de bronstijd op het hoogterras ten oosten van Swalmen op 6 augustus 1971. Bursch had enkele van deze grafheuvels al in 1937 onderzocht.

Afb. 3: Drs. M.K.J. Smeets (rechts) in een ongedwongen gesprek met dr. J.L. van der Gouw (links), oud-Algemeen Rijksarchivaris en grootmeester van de klassieke archivistiek, tijdens de afscheidreceptie van mej. Dr. E. Nuyens als chartermeester bij het Rijksarchief in Limburg in het najaar van 1975.

torische verhandelingen, als oudheidkundige, als mens. Hij had zeer vele vrienden. Hij was voor ieder goed, zelfs al te goed, en volkomen onbaatzuchtig. Hij was gastvrij. Sinds hij archivaris was ging er bijna geen dag voorbij, of hij ontving gasten. Voor ieder was hij minzaam, zelfs voor de vele familiegenealogen en heraldici, die in de ongelukkige veronderstelling leefden dat zij van adellijke komaf waren.¹⁰

Van Beurden, landmeter bij het kadaster te Roermond, deed er nog een flinke schep bovenop: “Den geniale Habets, den nooit te vergeten meester... die zoo goedig den beginnening steeds den weg wees en met zijn groot geheugen en rijpe ondervinding voor dezen in het heldere licht stelde wat onverklaarbaar en duister scheen”. Hij was een reus op het veld der geschiedenis, een grote zoon van Limburg, die uitblonk door geleerdheid, wiens vriendschap ongeveinsd en wiens trouw onkreukbaar was. Habets was een Limburger, “wiens beeltenis in metaal behoort gegoten te worden en ten toonbeeld overgebracht tot het nageslacht”.¹¹ Over gezwollen taalgebruik gesproken!

Habets werd aldus afgeschilderd als een man van mythische proporties. Aan dat beeld werd pas zeventig jaar later, in 1964 door Boeren stevig gemorreld. Habets was niet zo wetenschappelijk bezig als verondersteld en hij verdraaide wel eens zaken om in een gunstig daglicht te komen, aldus Boeren.¹² Habets zou vele vrienden hebben gehad, maar hij stierf volgens Meulleners in een brief aan Victor de Stuers, in eenzaamheid. Dat geeft toch te denken. Verder waren de beide lofredenaars Flament en Van Beurden elkaars tegenpolen, zo niet elkaars vijanden. Waarom prezen zij dan tegen elkaar op Habets nu eensgezind de hemel in?

Het is dus niet ongepast om opnieuw, heel in het kort, naar het leven van Habets te kijken. Habets was na zijn priesterwijding in 1856 kapelaan te Hunsel, Bunde en vervolgens van 1861 tot 1878 te Berg en Terblijt. In 1878 werd hij pastoor te Wolder, maar al in 1881 de eerste Rijksarchivaris in Limburg. Officieel solliciteerde hij naar deze functie, maar in werkelijkheid had Victor de Stuers deze baan voor zijn vriend geregeld.¹³ Het benoemingsbeleid van de bisschop van Roermond bracht met zich mee dat de kapelaans en pastoors tijdens hun loopbaan overal in de provincie kwamen. Amateur-historici onder hen kunnen dan ook niet aan één plaats worden gekoppeld. Meulleners schreef over Obbicht en Papenhoven, maar na zijn pastoraat te Mook over de slag op de Mookerhei.¹⁴ Hij verhuisde later naar Heer en eindigde in Eijsden. Creemers publiceerde als rector van de Munsterkerk te Roermond over het bekende grafmonument aldaar. Na zijn benoeming tot pastoor van Gennep wijdde hij zich aan de Gennepse geschiedenis.¹⁵ Dat beeld past ook op de autodidact Habets. Hij schreef eerst over Roermond en Neeritter, later vooral over Maastricht en Zuid-Limburg.¹⁶

Wat had Habets voor op zijn collega's? Van de negentiende-eeuwse Limburgse historici heeft Habets het meest geschreven. Drie publicaties vallen op, omdat zij de gehele provincie als onderwerp hebben, te weten zijn in 1881 verschenen “Découvertes d'antiquités” over opgravingen en losse prehistorische en Romeinse vondsten in heel Limburg, een boek

over Limburgse studiebeurzen en de driedelige Geschiedenis van het bisdom Roermond, die eveneens de gehele provincie besloeg.¹⁷ Niemand kon dus om de publicaties van Habets heen. Habets is zoals gezegd de Limburgse amateur-historicus van de negentiende eeuw met het grootste oeuvre. Habets kon vaak als eerste rijkelijk uit de archieven putten. Waarschijnlijk gunde hij zich door deze hoorn des overvloeds weinig tijd voor diepergaand onderzoek. Zijn artikelen hebben wat oppervlakkigs, zijn vaak eerder bronnenpublicaties. Met name in het derde deel van zijn Geschiedenis van het bisdom Roermond gaat hij op zijn minst niet nauwkeurig met de bronnen om.

Habets hield zijn kennis niet voor zichzelf. Blijkens brieven van de Roermondse archivaris Sivré, van Van Beurden en de jonge Goossens deelde hij graag zijn inzichten met anderen.¹⁸ Aan de andere kant schreef hij ook snerend over eigentijdse en oudere auteurs.¹⁹ Habets was niet vrij van ijdelheid. In een anoniem gepubliceerd krantenartikel prees hij het Genootschap, maar voor insiders zich zelf om zijn verdiensten als archeoloog.²⁰ Onverkwikkelijk was zijn ruzie met zijn voorganger, de provinciale archivaris Franquinet over vermiste archiefstukken die leidde tot een gerechtelijk onderzoek.²¹ Ook was er onmin met kanunnik Willemsen, die eerst kapelaan in de Sint Servaas te Maastricht en daarna pastoor te Sint Odiliënberg was. Dat blijkt daaruit dat Willemsen, notabene bestuurslid, jarenlang weigerde zijn contributie van het Genootschap te betalen. Habets had niet alleen maar vrienden.

Tenslotte een woord over Habets als voorzitter van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap. Hij behoorde tot de stichters van het Genootschap in 1863 en tot de bestuursleden van het eerste uur. Helaas zijn de beginjaren van het Genootschap weinig verheffend. Als gevolg van het machtspeel in de Maastrichtse gemeentepolitiek verdwenen de eerste secretaris Russel, de penningmeester Gulikers en de voorzitter Alexander Schaepekens al vóór 1867 uit het bestuur. In plaats van de verdwenen voorzitter werd Habets gekozen. Habets huiverde echter om de moeilijke taak van voorzitter over te nemen. Tijd en bekwaamheid ontbraken hem. Hij wilde het voorzitterschap slechts aanvaarden onder de uitdrukkelijke voorwaarde dat een van de heren uit Maastricht de lopende zaken zou behartigen.²² Habets was een onderzoeker, geen verenigingsman. Het Genootschap gaf onder Habets de *Publications* uit, die hij zelf voor een belangrijk gedeelte volschreef, maar verder waren er geen verenigingsactiviteiten. Aan de jaarvergadering was geen lezing of excursie gekoppeld. Pas in 1885 deed Franquinet, niet Habets, het voorstel om tijdens de algemene ledenvergadering een lezing te houden. In de twee vergaderingen die volgden, heeft Habets niet gesproken. Deze ledenvergaderingen met rond de tien aanwezigen, werden tot 1879 jaarlijks gehouden, vanaf 1879 slechts een keer in de twee jaar. Na 1889 duurde het vier jaar voordat na de dood van Habets weer een ledenvergadering plaatsvond. U zult begrijpen dat het ledental na 1880 schrikbarend terugliep. Het ledental van 205 in 1865 was bij de dood van Habets bijna gehalveerd. Onder het voorzitterschap van Habets raakte het Genootschap in een malaise, die na Habets dood in 1893 nog meer dan tien jaar zou duren.

Juist in deze crisis werd in 1893 in Roermond het nieuwe, op een breed publiek mik-

kende “Limburg, Provinciaal Genootschap voor Geschiedkundige Wetenschappen, Taal en Kunst” opgericht.²³ Het was niet alleen geïnteresseerd in geschiedenis, maar ook in dialect, literatuur en volkskunde, en had bekende wetenschappers onder zijn eerste leden. De grote gangmaker achter deze nieuwe club was Van Beurden, die door Flament in Maastricht zo verfoeid werd, mede omdat Van Beurden luid en duidelijk het Roermondse standpunt in de toen heersende Roermondse archieffkwestie verkondigde.²⁴ Het oprichten van een apart genootschap te Roermond werd in Maastricht gezien als het versnipperen van krachten. In Limburg was maar plaats voor één genootschap en wel voor de vereniging die te Maastricht gevestigd was.

In dit kader moet de lofrede van Flament op Habets na diens overlijden in 1893 gelezen worden. Hij eindigde het *In memoriam* “met eene opwekking tot allen die Limburg waarlijk liefhebben om, met vermijding van alle versnippering van kracht - deze laatste zinsnede in klein kapitaal - die in een klein gewest als het onze doodend is voor de beste zaken en uit eerbied voor de nagedachtenis van onzen beminden overleden voorzitter Jos Habets, zijn waardigst monument, deze zijne Publications te helpen in stand houden...”. De nagedachtenis aan de grote Habets werd dus ingezet tegen het nieuwe genootschap te Roermond, dat erop uit was om Habets levenswerk te vernietigen, zoals Flament aan Victor de Stuers schreef.²⁵

Van Beurden zag dat natuurlijk anders. Hij was geboortig van Grave en door zijn beroep als landmeter in 1881 in Roermond terecht gekomen. Hij wist zich zeer snel in het verenigingsleven in te werken, daarbij geprotegeerd door een andere Brabander, jonkheer Sasse van Ysselt, rechter bij de arrondissementsrechtbank en later een bekend geschiedschrijver over 's-Hertogenbosch.²⁶ Valt de kwaliteit van Van Beurdens schrijfsels in het niet bij die van Habets, Van Beurden beschikte over grote sociale vaardigheden en deed veel aan de popularisering van regionale geschiedenis. In 1892 werd al gewerkt aan de oprichting van een genootschap te Roermond. Habets die de redactie had van *De Maasgouw*, wilde dit kwakkelende tijdschrift dat door de archivariissen van het Rijksarchief als particuliere onderneming werd gedreven, wel als publicatieorgaan aan het nieuwe genootschap afstaan.²⁷ Zover kwam het niet en na zijn dood wilde Flament daar niets van weten. In de al in 1894 verschenen schets van de start van het *Genootschap Limburg* wordt dan ook vermeld dat de oprichting met medeweten en instemming van Habets was geschied. Ook het *Genootschap Limburg* eigende zich postuum Habets toe, mede ter rechtvaardiging van de eigen doelstellingen en om de Maastrichtse verwijten te pareren.

Dames en heren, U ziet dat lofprijzingen met enig wantrouwen benaderd moeten worden. In het geval van Habets waren zij niet zuiver, maar dienden ook het eigen gelijk. Is Habets in dit dankwoord na Boeren nogmaals van zijn hoge voetstuk gehaald en teruggebracht tot een mens met goede en minder goede kanten, hij blijft als vruchtbaar en veelzijdig amateur-historicus, zij het met beperkingen, terecht de naamgever van de penning die vandaag is verleend.

Noten

- 1 Christina Maria Wijers, geb. 23 juli 1888 te Roermond, overl. 26 juni 1969 te Roermond, gehuwd met Petrus Hubertus Henricus Sanders.
- 2 J.G.F.M.G baron van Hövell tot Westerflier, Roermond tot 1867, Gemeentelijk Museum Roermond, 1 september/5 november 1962.
- 3 De onder 1 genoemde Petrus Hubertus Henricus Sanders (1889-1958) die in 1951 vijftig jaar lid van de Koninklijke Harmonie was.
- 4 Henrikus Alphonsus Maria Ramakers geb. 6 augustus 1897 te Swalmen, overl. 17 december 1973 te Swalmen, gehuwd met Emilia Gertrudis Alers. Het huwelijk was kinderloos. Hij is niet te verwarren met de onderwijzer A.E.L. Ramakers die in 1976 "Honderd eeuwen Swalmen" publiceerde.
- 5 J.N. Lanting en J.D. van der Waals, Oudheidkundig onderzoek bij Swalmen I: praehistorie. Opgravingen in de jaren 1936-1938 en 1968-1973, in: Oudheidkundige Mededelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden 55 (1974), 1 noot 1.
- 6 "Een Nieuw Liedekje" over de Swalmer bosstrijd rond 1850, in: De Maasgouw 88 (1969), 1-10; De Meinweg. Onderzoek naar rechten op gemene gronden in het voormalige Gelders-Gulikse grensgebied circa 1400 – 1822, Assen/Maastricht 1985.
- 7 J. Th. J. de Win en J.H.M. Wieland, Martinus Johannes Smeets (geboren te Roermond op 25 april 1916), in: G.W.G. van Bree e.a. (red.), "Van der Nyersen upwaert". Een bundel opstellen over Limburgse geschiedenis aangeboden aan drs. M.K.J. Smeets bij zijn afscheid als Rijksarchivaris in Limburg, Maastricht 1981 (Werken LGOG 7), 9-16; G. Venner, In memoriam drs. M.K.J. Smeets (1916-1996), in: Nederlands Archiefblad 100 (1996), 112-114, en De Maasgouw 115 (1996), 137-140.
- 8 P.Th. van Beuningen, Wilhelmus Lindanus als inquisiteur en bisschop. Bijdrage tot zijn biografie (1525-1576), Assen 1966 (Maaslandse Monografieën 5), 1.
- 9 De Maasgouw 48 (1928), 13.
- 10 A.J. Flament, In memoriam Joannes Josephus Habets, Rijksarchivaris in Limburg, in: PSHAL 30 (1893), 7-9.
- 11 A.F. van Beurden, Mannen van beteekenis in Limburg. Jean Joseph Habets. Ter herinnering, in: Limburg's Jaarboek 1 (1894), 19, 29.
- 12 P.C. Boeren, Kritische beschouwingen bij het werk van enige Limburgse geschiedschrijvers der laatste honderd jaren, in: PSHAL 100 (1964), 31-47.
- 13 Brief Habets aan Victor de Stuers z.d.: "Ik ben zeer tevreden met uw project voor den post van archivaris. Ik heb er den bisschop over geraadpleegd die mij gaarne detachéerd en mij ontslaat als pastoor in geval er fl. 2000 en pensioen aan die betrekking verbonden wordt" (Nationaal Archief, archief Victor de Stuers, inv.nr. 143).
- 14 J.L. Meulleners, Geschiedenis van de heerlijkheid en heeren van Obbicht en Papenhoven, voornamelijk van jonker Filips van Bentinck. Eene bijdrage tot de geschiedenis van het Overkwartier van Gelderland, in: PSHAL 20 (1883), 3-383; Dezelfde, De slag van Mook 14 april 1574, in: PSHAL 30 (1893), 171-195.
- 15 Ch. Creemers, Het praalgraf van Gerardus III, graaf van Gelder en en Zutphen, en van diens gemalin Margaretha van Brabant, alsmede andere grafsteden in O.L. Vrouw Munsterkerk te Roermond, in: PSHAL 14 (1877), 433-455; Dezelfde, Bescheiden betreffende Gennep en zijn voormalige heerlijkheid, in: PSHAL 32 (1895), 3-203.

- 16 J. Habets, Kronijkje der stad Roermond, beginnend met de komst van keizer Joseph II en eindigende met de troonsbeklimming van Leopold I, koning der Belgen (1781-1831), in: PSHAL 2 (1865), 370-412; Dezelfde, Het vrijdorp Neeritter als eigendom der domkerk van Luik gevolgd door aantekeningen op Molenbeersel, Heel, Poll en Panheel, in: PSHAL 4 (1867), 217-368.
- 17 J. Habets, Découvertes d'antiquités dans le duché de Limbourg, in: PSHAL 18 (1881), 3-300; Dezelfde, De studiebeurzen in Nederlandsch Limburg. Een historisch overzicht der privaatschichtingen voor onderwijs, Venlo 1881; Dezelfde, Geschiedenis van het tegenwoordig bisdom Roermond en van de bisdommen die het in deze gewesten zijn voorafgegaan, Roermond 1875-1892, 3 dln.
- 18 RHCL, archief Sint-Hieronymusklooster Roermond, memorieboek (voorin); archief Rijksarchief in Limburg, inv.nr. 275bis; archief J. Habets, inv.nr. 7.
- 19 J. Habets, Over een zegelsteentje met arabisch opschrift gevonden te Merum, in: De Maasgouw 8 (1886), 38; Den goedgunstigen lezer heil!, in: De Maasgouw 26 (1904), 1.
- 20 Découvertes d'antiquités dans le Limbourg, in: Courrier de la Meuse 5-6 augustus 1866 nr. 182 p. 1. Het concept van dit artikel in Habets handschrift in: RHCL, archief J. Habets, inv.nr. 35.
- 21 Verslagen omtrent 's Rijks Oude Archieven 1883, 110-113.
- 22 G.H.A. Venner, De stichting en eerste jaren van het Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg, in: PSHAL 139 (2003), 177-188.
- 23 P.A.M. Geurts en A.E.M. Janssen, Ruim een eeuw geschiedbeoefening met betrekking tot de Nederlandse provincie Limburg. Enige historiografische aspecten, in: PSHAL 125 (1989), 62-68.
- 24 Zie: C. Bloemen, De Roermondse archiefkwestie 1889-1901, Maastricht 1966.
- 25 Nationaal Archief, archief Victor de Stuers inv.nr. 104, brief van Flament aan Victor de Stuers d.d. 21 juli 1893: "...dat ik het onbehoorlijk vond dat men zoo versch na den dood van den E. Heer Habets zijn werk wilde vernietigen en dat splitsing van krachten in zulk een klein gewest een noodlottige zaak was".
- 26 Vriendelijke mededeling van J. Huijsmans te Roermond (1879-1969). Zie over Sasse van Ysselt: G.Chr. Kok, Van Raad van Brabant naar gerechtshof's-Hertogenbosch. Zes eeuwen rechtspraak-geschiedenis, Hilversum 2008, 128-136.
- 27 (J. Huijsmans), Het Provinciaal Genootschap "Limburg" 1893-1929, in: Maas- en Roerbode 11 mei 1963, p. 2. k. 2. Zie voor De Maasgouw in die jaren: G.H.A. Venner, Inventaris van het archief van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap 1863-1965, Maastricht 2003, 28-30.